

Millest räägivad eesti õppijakeele käändeasendused?

Eesti vahekeele korpuse tööühma

V sügisseminar

Tallinn 27. oktoober 2010

Pille Eslon

Eeldus

- Õppija keelekasutus peegeldab kirjakeelele omaseid jooni
- Õppijakeel ja kirjakeel on sama keele erinevad kasutusvariandid
  - nende võrdluses ilmnevad õppija- ja kirjakeele ühisjooned, analoogsed nähtused ja spetsiifika

Väide

- partitiivse ja genitiivse objektnoomeni asendumine nominatiivsega ning genitiivi kasutusala kitsenemine õppijakeeles pole pelk keeltevahelisest mõjust tulenev keeleviga
  - selles kajastub eesti keele käändekasutusele omaseid üldiseid arengutendentse
    - nominatiivi ja partitiivi vastanduse kujunemine
    - genitiivi marginaliseerumine

Tendents 1

- Esimene tendents
  - nominatiivse objektnoomeni kasutusala laienemine partitiivi ja genitiivi arvelt
    - tugineb verbi definiitsuse tuhmumisele ja aspektverbide objekti käändevariatiivsusele
    - nt *annavad suured võimalused ~ suuri võimalusi, arendati rasketööstus ~ rasketööstust, kasutame pesuvahendid ~ pesuvahendeid, kasvatan lilled ~ lilli, korraldatakse mitmesugused laulupeod ~ mitmesuguseid laulupidusid, leiavad uued sõbrad ~ uusi sõpru, teed vastavad järeldused ~ vastava järelduse ~ vastavaid järeldusi, anna vastus ~ vastust, lõpetati töö ~ tööd, andis välja kalendri ~ kalendrit, tuleb leida vastus, leiab vastuse ~ vastust*

Näiteid

*annavad suured võimalused ~ suuri võimalusi,
arendati rasketööstus ~ rasketööstust, kasutame
pesuvahendid ~ pesuvahendeid, kasvatan lilled ~ lilli,
korraldatakse mitmesugused laulupeod ~
mitmesuguseid laulupidusid, leiän uued sõbrad ~ uusi
sõpru, teed vastavad järeldused ~ vastava järelduse ~
vastavaid järeldusi, anna vastus ~ vastust, lõpetati
töö ~ tööd, andis välja kalendri ~ kalendrit, tuleb
leida vastus, leiab vastuse ~ vastust jne*

Tendents 2

- Teine tendents
  - genitiivse objektnoomeni kasutusala kitsenemine on seotud põhiliselt õppija emakeele mõjuga ning nominatiivse objektnoomeni laienemine analoogia põhjal ka genitiivse objektnoomeni kasutusaladele
    - objektikäänete kasutusreeglite lihtsustamine nominatiivi kasuks
    - subjekti-objekti vaheline piir muutub ebakindlaks

Näiteid

- **andis välja kalender, *annab ülevaade, *avab hing, *kirjutas teos, *loob maailm, *tapsi mees, *teeb esileht, *tekitas hea ja sõbralik atmosfäär, *tõmbaks kast, *vahetaks nimi, *võttis korv, *õpivad muud erialad jne*

Keeleaines

- *Eesti vahekeele korpuse* tekstid
- valim koosneb verbifraasidest, mis lausetest eristatud formaalselt
- aluseks võetud morfoloogiliselt analüüsitud tekstid, rohkem kui 500 000 sõnet
- sõnaliigi märgendi järgi välja filtreeritud kõik verbivormid koos 2-3-sõnalise kontekstiga verbist paremale ja vasakule

Valim

- kasutatud verbist paremale jääva kontekstiga fraase – kokku 38 251 verbifraasi
- neist objektifraase on viiendik ehk 7939
- objektifraaside kõige sagedasem käändevorm on partitiiv (5631 juhtumit), järgnevad nominatiiv (1799) ja genitiiv (927)

Objektifraasi käändeasendused

- **Nominatiiv > partitiiv**, 506 juhtumit
- **Nominatiiv > genitiiv**, 190 juhtumit
- Partitiiv > nominatiiv, 50 juhtumit
- **Partitiiv > genitiiv**, 120 juhtumit
- Genitiiv > nominatiiv, 19 juhtumit
- Genitiiv > partitiiv, 62 juhtumit

Eesmärk

- näidata, et partitiivse ja genitiivse objektnoomeni asendumine nominatiivsega ning genitiivi kasutusala kitsenemine õppijakeeles pole pelk keeltevahelisest mõjust tulenev keeleviga
- selles kajastub eesti keele käändekasutusele omaseid üldiseid arengutendentse, milles määravat rolli mängib loomulik lihtsustumine ja keelesisene analoogia, mis tuleb eriti ilmekalt esile siis, kui võrrelda omavahel eesti keele erinevaid kasutusvariante, nt õppijakeelt ja kirjakeelt

Küsimusi ja tähelepanekuid: tähelepanek 1

- vt Ehala 2009b: 191–192: mitte-eesti emakeelega kõnelejal on objektnoomeni käändevaheldus avaram kui eestlastel, et mitte-eestlased kasutavad üle nominatiivi ja genitiivi, et **nii eestlased kui mitte-eestlased eelistavad kasutada partitiivi ühtmoodi agarasti genitiivi ja nominatiivi asemel**
- tegu on keelekontaktidest sõltumatu **süsteematilise kõrvalekaldega** (Ehala 2009b: 193)

Kommentaar 1

- **tegu on** eesti keelele **iseloomuliku soomeugrilise tendentsi**, mitte normivastasusega, millest on põhjalikult kirjutanud juba Karl Kont (1963), taunides partsiaalobjekti ületaotluse vastu alustatud võitlust (J. Aavik)
- **tegu pole akusatiivistumisega** ega võõrmõjudel tekkinud keeletunde nürinemise tagajärjega **ega süstemaatilise kõrvalekaldega**

- partitiivi kasutamine genitiivi ja nominatiivi asemel **ei ole seotud referendi elusa/elutu tunnusega**
- genitiivi asendamisel partitiiviga elusat objekti tähistatud personaalpronoomeniga, mille partitiivset kasutust ei saa käsitleda käändeasendusena
  - Nt *võtsite mind/mu tööle*

- partitiivse objekti kasutamine genitiivse asemel on eesti õppijakeeles sage semantiliselt tuhmunud verbidega, mida kasutatakse aspektverbidena: *andma* (28 korda), *valima* (11), *võtma* (9), *leidma* (6), *saama* (6), *kaotama* (4), *kirjutama* (4), *lõpetama* (4), *saavutama* (4), *tegema* (4), *arutlema* (2), *neelama* (2), *ohverdama* (2), *ostma* (2), *otsustama* (2), *panema* (2), *pidama* (2), *sööma* (2), *veetma* (2)

- 120-st genitiivi asendusest partitiiviga on rohkem kui pool sellised, milles pole tegu ebareeglipärasusega, vaid eesti keelele omase käändevariatiivsusega:

andis võimaluse ~ võimalust, põhjuse ~ põhjust, vastuse ~ vastust, annab tulemuse ~ tulemust, õiguse ~ õigust; valib elukutse ~ elukutset, teise eriala ~ teist eriala; võtavad suure koormuse ~ suurt koormust, võttis suuna ~ suunda, suure hoo ~ suurt hoogu; leidsin ühise keele ~ ühist keelt; said agressiivse vormi ~ agressiivset vormi; kaotas oma armastuse ~ armastust; kirjutas oma arvamuse ~ arvamust, kirjutas alla lepingu ~ lepingut; lõpetab õppimise ~ õppimist, lõpetan selle ülikooli ~ seda ülikooli jne

Tähelepanek 2

- vt Ehala 2009b: 196: nominatiivi ülekasutus genitiivi funktsioonis on iseloomulik vene emakeelega kooliõpilastele; eestlaste keelekasutuses on see juhuslik ega moodusta statistiliselt ühtset suundumust
- nominatiivi eelistamine partitiivi funktsioonis on eesti emakeelega inimeste arvates loomulik – tegu on „trendiga, mille levik on otseselt seotud keelekontakti tugevusega. Seosed ei ole küll väga tugevad ega erinevused eri kasutajate vahel väga suured, kuid need on läbivalt ühesuunalised ja enamikul juhtudest ka statistiliselt usaldusväärsed” (Ehala 2009b: 197)

Kommentaar 2

- vene emakeelega õppija asendab nominatiiviga pigem partitiivi kui genitiivi
- eesti emakeelega õppijatel on nominatiivikasutuse avardamine partitiivi aladele läbivalt ühesuunaline, kuid mitte võõrmõjuline
- partitiivi asendamine nominatiiviga on suuremalt jaolt ebareeglipärasus eesti õppijakeeles, mis ilmnenud õppija emakeele mõjul ja võib tuleneda valest õpetamis- või õppimisstrateegiast

- valdavalt verbirektsiooni vead – 320 korda 506-st partitiivi asendusest: **armastab meie maa, oma abikaasa; *armastame kingitused, kokteilid; *armastan ilus muusika, kiirus; *jõime ainult mahl, õlu, vein, õlud, *jõid limonaad; *kasutan mobiiltelefon; *kasutasin sõnaraamat; *kirjeldab oma emotsioonid; *kirjutan kiri; *kuulame laulud, rokk; *külastasime ka teised riigid; *loevad ilukirjandus; *lugesime ajaleht jne*

- 100 korral 506-st partitiivi asendusest nominatiiviga on tegu eesti keele objektnoomeni käändevariatiivsusega, mille puhul vene emakeelega õppijad on eelistanud kasutada nominatiivi
- tegu on analoogiapõhise lihtsustumisega
- nt *annavad suured võimalused ~ suuri võimalusi, arendati rasketööstus ~ rasketööstust, kasvatan lilled ~ lilli* jne

- Ebareeglipärane partitiivi asendamine nominatiiviga on õppijakeeles seotud verbidega, mis vene keeles nõuavad *винительный*-käänet (akusatiivi): *õppima* (42 korda), *armastama* (32), *vaatama* (32), *teadma* (23), *tegema* (21), *tahtma* (19), *lugema* (19), *nägema* (16), *kasutama* (15), *näitama* (12), *kuulama* (12) jne
- Võrdle: *õppima* mida? – *учить, изучать* что?; *armastama* keda-mida? – *любить* кого-что?; *vaatama* keda-mida? – *смотреть* на кого-что?, что?; *teadma* mida? – *знать* кого-что?; *tegema* mida? – *делать* что? jne

- ebareeglipärased partitiivi asendused nominatiiviga on eranditult seotud elutu referendiga
- tegu on emakeele mõjuga ja sellest tingitud objektireeglite lihtsustamisega
- lisaks eksitav õpetamis-/õppimisstrateegia, mille kohaselt samastatakse elutu referent käändeküsimuste kokkulangemise tõttu automaatselt eesti keele nominatiivse totaalobjektiga, mis on mugav ja samas kooskõlas emakeelse otsesihitise reksioonimalliga

- genitiiv on objektifraasis asendatud nominatiiviga 165-l korral 190
- seotud kindlate verbidega, mis kuuluvad enamasti aspektverbide hulka: *lõpetama* (26 korda), *valima* (19), *andma* (16), *saama* (15), *tegema* (15), *murdma* (12), *kirjutama* (11), *leidma* (8), *ostma* (8), *võtma* (6), *panema* (4), *veetma* (3), *võitma* (3), *lugema* (3), *tahtma* (2), *tooma* (2), *unustama* (2), *(selgeks) õppima* (2) jne

- asenduse tulemusena muutub subjekti-objekti vaheline piir ebakindlaks, nt **andis välja kalender, *annab ülevaade, *avab hing, *kirjutas teos, *loob maailm, *tapsi mees, *teeb esileht, *tekitas hea ja sõbralik atmosfäär, *tõmbaks kast, *vahetaks nimi, *võttis korv, *õpivad muud erialad*

- tegu on õppija emakeele mõjust tingitud ebareeglipärasustega nagu ka partitiivi asendamisel nominatiiviga, kuna sageli kasutatud aspektverbide venekeelseteks vasteteks on otsesihistist nõudvad verbid, mille puhul objektnoomenit kasutatakse akusatiivis, nt *lõpetama* – кончать что, *valima* – выбирать кого-что, *andma* – давать что, *saama* – получать что jne.

- toimib samalaadne emakeelemõjuline lihtsustumine, mida eespool kirjeldasime.
  - *väärrib tähelepanu, et protsess avardub ja laieneb diferentseerimatult nii elusale kui ka elutule referendile ja genitiivi kasutusaladele
- keeltevahelisest mõjust tingitud protsess poleks nii edukas, kui sellel puuduks eesti keeles valmidus

Eesti keele valmidus

- interpretatiivsust objekti kvantifitseerimisel, tegevuse määratlemisel definiitse ja indefiniitsena, aspektiliste tähenduste markeerimist objektnoomeni käändega
- substantiividega seotud muutemorfoloogilised protsessid, laadivahelduse kadu, rööpvormide tunnistamine normipärasuseks, käändeparadigma lühenemine ja muutkondade lihtsustumine
- nominatiivi-genitiivi-partitiivi eristuse neutraliseerumine kas vormihomonüümia tõttu või sellest mitteolenevalt, nt sõltuvuses kõneakti pragmaatikast ja lause infostruktuurist, vormide markeerituse/markeerimatuse seotusest nende tekstisageduse ja kasutuseelistustega

- paistab, et kui eesti genitiiv objektikäände funktsioonist taandub, siis ei hakka seda kohta täitma mitte partitiiv, vaid nominatiiv, kuna nominatiiv on markeerimata kääne, partitiiv aga kõikide muutemorfoloogiliste tunnuste suhtes negatiivne ning seetõttu kõige enam markeeritud grammatiline kääne
- nominatiivi ja partitiivi vastanduse stabiliseerumine, nominatiivi kinnistumine opositsiooni markeerimata liikmena, millel on avaram funktsionaalne potentsiaal kui partitiivil
Partsiaal- ja totaalobjekti eristamine substantiivi käändegrammatika alusel tuhmub märkamatult

- partsiaal- ja totaalobjekti eristamine substantiivi käändegrammatika alusel tuhmub märkamatult
- seda kinnitab praegune, eriti suuline keelekasutus, nt *Oleks tore neile pakkuda selline tore üritus ~ sellise toreda ürituse ~ sellist toredat üritust; Meie eesmärk on tõsta inimene ~ inimest esile jne*

- eeldatavasti muutub selle tulemusena lause infostruktuur, subjekti-objekti vahekord ning totaalsuse/partsiaalsuse eristamisel hakkavad järjest suuremat rolli mängima sõnajärg ja kõneakti pragmaatika
- analoogseid arengusuundi võib märgata ka slaavi keeltes

Kirjandust

- Ehala, Martin 2009a. Linguistic strategies and markedness in Estonian morphology. – Sprachtypologie und Universalienforschung 1/2, 29–48.
- Ehala, Martin 2009b. Keelekontaktide mõju eesti sihitiskäänete kasutamisele. – Keel ja Kirjandus 3, 182–204.
- Eslon, Pille 2010. Muutustest eesti keele grammatiliste käänete kasutamisel. – Lähivõrdlusi 19 / Peatoim. Annekatrin Kaivapalu, toim. Eve Mikone, Kirsti Siitonen, Maria-Maren Sepper. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing, 38–60. doi:10.5128/LV19.03.
- Eslon, Pille 2009. Eestikeelses tekstiloomes eelistatud konstruktsioonid ja käändevormid. – Korpusuuringute metodoloogia ja märgendamise probleemid / Toim. Pille Eslon, Katre Õim (Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudi toimetised 11). Tallinn: TLÜ kirjastus, 30–53.
- Eslon, Pille, Katre Õim 2010. Objektikäänete kasutamisest sageduse ja markeerituse seisukohalt. – ESUKA 1–2, 69–89.
- Grünthal, Riho 2003. Finnic adpositions and cases in change. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 244. Helsinki: Finno-Ugrian Society.

- Jaakkola, Minna 2004. Suomen genetiivi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 995. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaalep, Heiki-Jaan 2010. Mitmuse osastav eesti keele käändesüsteemis. – Keel ja Kirjandus 2, 94–111.
- Kaalep, Heiki-Jaan 2009. Kuidas kirjeldada ainsuse lühikest sisseütlevat kasutamisanndmetega kooskõlas? – Keel ja Kirjandus 52, 6, 411–425.
- Kont, Karl 1963. Käändsõnaline objekt läänemeresoome keeltes. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused IX. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Lüdeling, Anke ja Stefan Evert 2003. Linguistic experience and productivity: corpus evidence for finegrained distinctions. – Proceedings of the Corpus Linguistics 2003 Conference / Ed. by Dawn Archer, Paul Rayson, Andrew Wilson, Tony McEnery, 475–483. <http://purl.org/stefan.evert/PUB/LuedelingEvert2003.pdf>, 27.02.2010.
- Lüdeling, Anke, Stefan Evert, Ulrich Heid 2000. On measuring morphological productivity. – KONVENS-2000 Sprachkommunikation / Ed. by Werner Zühlke, Ernst G. Schukat-Talamazzini. VDE Verlag, 57–61. <http://purl.org/stefan.evert/PUB/LuedelingEvertHeid2000.pdf>, 27.02.2010.

- Miljan, Merilin 2008. Grammatical case in Estonian. PhD Thesis. University of Edinburgh.
- Nikolaev, Alexandre, Jussi Niemi 2006. Nominien paradigmaattistuminen suomessa. Millärakenteellisilla ehdoilla kielenkäyttäjät sitovat potentiaaliset nominit taivutusluokkiin? – Virittäjä 1, 46–69.
- Nuckols, Mark Eliot 2007. Case variation in Czech and Russian: Implications for the transitivity hypothesis. Dissertation. Presented in partial fulfillment of the requirements for the degree doctor of philosophy in the graduate school of the Ohio State University. <http://www.ohiolink>, 12.03.2010.
- Pool, Raili 2010. [Õppijakeele kontekstuaalne varieeruvus eesti keele täis- ja osasihitise kasutamisel. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 6 / Toim. Helle Metslang, Margit Langemets, Maria-Maren Sepper. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 225–242.](#)

Rajandi, Henno, Helle Metslang 1979. Määramata ja määratud objekt. Tallinn: Valgus.

Sajavaara, Kari 2006. Kontrastiivinen analyysi, transfer ja toisen kielen oppiminen. – Lähivertailuja 17. Jyväskylä Studies in Humanities 53 / Toim. Annekatrin Kaivapalu, Külvi Pruuli. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 9–26.

Tamm, Anne 2004. Relations between Estonian verbs, aspect, and case. Doktoral dissertation. Budapest.

Tamm, Anne 2003. Estonian transitive verb classes, object case, and progressive. – Proceedings of the 19th Scandinavian conference of linguistics, vol. 31.4: Finnic, 639–653.

Tauli, Valter 1968. Keelekorralduse alused. Stockholm: Vaba Eesti.

Torn, Reeli 2003. Object Case Marking: English influence on the use of Estonian by three Estonian-English bilingual children. – Kalbotyra/Linguistics 53 (3), 126–134.

Vaiss, Natalia 2004. Eesti keele aspekti väljendusvõimalusi vene keele taustal. Magistritöö. Tallinn.